

KOLL PÅ CASHEN

Lärarhandledning

Koll på cashen – Lärarhandledning

© Finansinspektionen, Konsumentverket och Kronofogden 2017

ISBN 978-91- 87533- 67-9

Utarbetad av: Martin Estenberg, lektor, Sundstagymnasiet, Karlstad, Anna Gustafsson Hane, gymnasielärare, Nobelgymnasiet, Karlstad och Anita Forsnäsgråd, Konsumentverket.

Foto: Marilyn

Layout: Universitetstryckeriet, Karlstad

Innehåll

4 Inledning

5 Instruktion hur du kan använda Koll på cashen

6 Länktips

7 Avsnitt 1 – Budget

8 Ordlista

9 Frågor till filmen

10 Uppgifter

14 Case

15 Svar och kommentarer

21 Avsnitt 2 – Avtal

22 Ordlista

24 Frågor till filmen

25 Uppgifter

27 Case

28 Svar och kommentarer

33 Avsnitt 3 – Skuld

34 Ordlista

35 Frågor till filmen

36 Uppgifter

38 Case

39 Svar och kommentarer

43 Avsnitt 4 – Spara och låna

44 Ordlista

45 Frågor till filmen

46 Uppgifter

49 Case

50 Svar och kommentarer

55 Examinationsförslag

Hej!

Vi är glada över att du vill använda Koll på cashen. Vår förhoppning är att materialet bidrar till att ungdomar lär sig att hantera sin privatekonomi och att det underlättar din undervisning. Målet har varit att producera ett verklighetsnära material som är användbart för elever och lärare.

Om Koll på cashen

Koll på cashen är framtaget för undervisning i gymnasieskolan och främst i ämnet samhällskunskap. Upplägget är gjort för att fungera i olika elevgrupper.

Privatekonomi och konsumenträtt ingår som centralt innehåll för samtliga gymnasieprogram inom samhällskunskap 1a1 och 1b enligt Gy11. Detta ligger till grund för Koll på cashen och lärarhandledningen har utvecklats för att möta berörda kunskapskrav. Fokus i det här undervisningsmaterialet ligger på privatekonomi, men med en tydlig koppling till samhällsekonomi och andra samhällsfrågor som till exempel hållbar utveckling och människors livsvillkor. Det ger dig möjlighet att använda Koll på cashen för att komma in på andra områden i samhällskunskap.

Om filmen

Koll på cashen består av fyra filmavsnitt: Budget, Avtal, Skuld och Spara och låna. Avsnitten är fristående, men har en gemensam ramberättelse där de olika huvudkaraktärerna är samlade i en hiss som har fastnat mellan två våningar. Filmavsnittens kunskapsinnehåll presenteras genom handlingen som utspelar sig innan ungdomarna hamnade i hissen.

Om lärarhandledningen

Här i lärarhandledningen kan du hitta ordlistor, frågor, uppgifter och case till de fyra filmavsnitten. Dessutom finns det två examinationsförslag som du kan använda eller låta dig inspireras av. En instruktion till hur du kan använda Koll på cashen finns på nästa sida.

Koll på cashen är ett samverkansprojekt mellan Finansinspektionen, Konsumentverket och Kronofogden.

”För den som är rik på kunskap räcker pengarna längre”

Instruktion hur du kan använda Koll på cashen

Elever och elevgrupper fungerar på olika sätt. Därför är en del frågor ställda direkt till filmavsnitten medan andra handlar om privatekonomi eller konsumenträtt. Lärarhandledningen har samma struktur för varje filmavsnitt. Som lärare väljer du om du vill arbeta med avsnittets hela material eller om du vill använda delar av frågorna och uppgifterna.

Ordlista

En förklaring av ord och begrepp som används i filmavsnittet eller i efterföljande uppgifter. Du kan gå igenom ordlistan med eleverna före filmvisningen för att underlätta förståelsen och den kan också vara ett stöd när eleverna ska lösa uppgifter och case. Dessutom kan ordlistan användas i inlärningsyfte för ökad privatekonomisk kunskap och begreppsförståelse.

Frågor till filmen

Frågorna är kopplade till händelseförloppet och karaktärernas situation. Syftet är primärt att lyfta filmens innehåll och säkerställa elevernas förståelse. Under det här momentet får eleverna möjlighet att samtala om filminnehållet, samt koppla detta till egna erfarenheter.

Uppgifter och case

Här får eleverna ta reda på fakta för att lösa uppgifterna och utveckla sin kunskap gällande filmavsnittets fokusinnehåll. Du kan även använda materialet i helklass. En del av övningarna är par- och diskussionsbaserade.

Avslutningsvis finns det ett case till varje avsnitt som samlar upp viktiga delar av kunskapsinnehållet. Det ger eleverna möjlighet att öva och redovisa sina kunskaper som du kan ge återkoppling på.

Svar och kommentarer

Svar och kommentarer till frågorna och uppgifterna finns här. I de fall där vi efterfrågar elevernas synpunkter eller reflektioner har vi inte gett något svar, utan skrivit "Egen reflektion". Filmavsnittens case är av utredande karaktär och har därför inte några färdigformulerade svar här i lärarhandledningen. Däremot kan det finnas tips till dig som lärare hur du kan tänka kring arbetet. Lärarhandledningen med svar och kommentarer hittar du under fliken "För lärare" på Koll på cashens startsida. Det finns en särskild version för eleverna under fliken "För elever" som enbart innehåller ordlista, frågor till filmen, uppgifter och case. Eleverna kan använda materialet digitalt, men det går också att skriva ut. Då kan du skriva ut ett avsnitt åt gången eller enstaka sidor om du hellre vill det.

Länktips

Finansinspektionen

[fi.se](https://www.fi.se)

Information om finansiella tjänster

Hallå konsument

hallakonsument.se

Oberoende vägledning för konsumenter

Koll på pengarna

konsumentverket.se

Broschyr om privatekonomi

Konsumentbyråer

konsumenternas.se

Vägledning om bank och finans, försäkring, telekom och energi

Konsumentverket

konsumentverket.se/larare

Konsumentverkets skolsidor för lärare

Kronofogden

kronofogden.se/skola

Kronofogden Skola

Skuldkollen

kronofogden.se/gymnasiet

Kronofogdens skolmaterial om pengar och skulder

Har du elever som är nya i Sverige?

Hallå konsument

hallakonsument.se/pengar-och-ekonomi/livssituationer/ny-i-sverige

Material på svenska, men även på andra språk

Koll på pengarna

publikationer.konsumentverket.se/sv/privatekonomi/koll-pa-pengarna.html

Broschyr om pengar på svenska, men även på andra språk

AVSNITT 1

Budget

Ordlista

Begagnad – vara som är använd.

Betalningsalternativ – olika betalningssätt.

Budget – en planering av inkomster och utgifter för att de pengar du har ska räcka en bestämd tid.

Delbetalning – erbjuds ofta vid dyrare köp såsom till exempel vid köp av mobiltelefoner och innebär att du delar upp din betalning under en avtalad tid. Det kallas ibland också för avbetalning och kan bli dyrare än att betala hela summan direkt. Det beror på att det kan tillkomma ränta och avgifter för varje delbetalning. Vad delbetalningen kostar dig ska framgå av SEKKI-blanketten (se nedan).

Faktura – samma sak som en räkning. Där står hur mycket du ska betala, till vem och när.

Fakturaavgift – en extra kostnad för att du betalar via faktura.

Garanti – säljaren lovar att varan fungerar och håller en viss kvalitet under en viss tid. Om något händer under den tiden får du din vara lagad eller erbjuds en ny. Det är frivilligt för säljaren att ge information om garanti. Det är viktigt att du läser igenom garantin för att se vad som gäller och under vilken tid.

Inkomster – lön du får för arbete, men även för exempelvis studiebidrag, andra bidrag och pension.

Kortbetalning – på många webbplatser kan du betala med ditt konto- eller kreditkort genom att ange kortnumret direkt på webbplatsen. Om du litar på företaget du handlar av kan det vara en enkel och säker metod.

Postförskott – kan användas när du handlar på internet. Det är en tjänst från Posten som innebär att du betalar först när du hämtar ut ditt paket, till exempel i en affär eller kiosk. Postförskott kostar oftast mer än om du betalar i förväg.

SEKKI-blankett – ett formulär som heter Standardiserad Ekonomisk Konsumentkreditinformation. Säljaren ska lämna blanketten till dig som konsument vid erbjudande om delbetalning som är längre än tre månader. Med den kan du jämföra olika avtal om delbetalning för att bland annat se vilket avtal som blir billigast.

Sparkonto – ett konto där du sätter in pengar för att spara dem. På ett sparkonto kan du få ränta på dina sparpengar. Om kontot har ränta är den rörlig eller fast.

Sparpengar – pengar som du lagt undan för att använda vid ett senare tillfälle.

Utgifter – det du betalar för exempelvis mat, bostad, kläder, godis och nöjen.

Utgiftsposter – de olika utgiftskategorierna du tar upp i din budget, till exempel mat, bostad, kläder, godis och nöjen.

Frågor till filmen

1. Varför ville Linnea köpa en skärm?
2. Pappan undrar om det finns garanti på skärmen. Hur länge har Linnea haft den?
3. Hur försökte Linneas pappa hjälpa henne?
4. Linnea och hennes pappa gör en månadsbudget.
  - a. Hur mycket har Linnea sparat sedan tidigare?
  - b. Vad har Linnea i månadsinkomst?
  - c. Vilka är Linneas vanligaste utgifter varje månad?
  - d. Hur mycket bestämmer sig Linnea för att spara till "datorgrejer" varje månad?
  - e. Tycker du att Linneas budget är realistisk?
5. Linnea hittar en skärm för 3 000 kronor som hon vill köpa. Om Linnea köper den skärmen så måste hennes pappa hjälpa henne. Varför det?
6. Varför väljer Linnea att köpa en begagnad skärm?
7. Hur betalar Linnea för skärmen?
8. Vad tycker du om Linneas sätt att lösa sitt problem?

Uppgifter

1. Intervjua en studiekamrat:

- a. Har du en budget?
- b. Sparar du varje månad?
- c. Vet du vad du lägger dina pengar på? Till exempel fika, kläder, bio, smink, träning, bensin och mobilabonnemang?

2. Hur ser din ekonomi ut?

- a. Ta reda på vilka inkomster du har per månad.
- b. Ta reda på vilka utgifter du har per månad. Detta kan du göra genom att titta på kontoutdrag på internetbanken. Dela upp dina utgifter i olika utgiftsposter. Exempelvis fika, kläder, bio, smink, träning, bensin och mobilabonnemang.
- c. Är du nöjd med hur du använder dina ekonomiska resurser? Var det något som överraskade dig? Är det något du vill förändra?
- d. Om du skulle spara 150 kronor i månaden, vilka utgiftsposter skulle du välja att minska?
- e. Gör en enkel budget som visar dina inkomster och olika utgiftsposter. I budgeten ska du också lägga in ett sparande på 150 kronor.

- 3.** Gör en budget med hjälp av Budgetkalkylen på hallakonsument.se för ett av nedanstående hushåll. Välj familjen Ask eller familjen Bengtsson.

Familjen Ask

Starta Budgetkalkylen, skriv "Hushållsbudget" i den första rutan.

Klicka sedan på "Hushållets inkomster" och lägg till en person född 1975. Klicka på "Nästa".

Välj kommun och klicka på "Hämta skatt".

Var uppmärksam på att siffrorna ska skrivas in utan mellanslag enligt instruktionen för att kalkylen ska fungera. Du ska skriva "33000", inte "33 00 000", "1573", inte "1 573", "1050", inte "1 050" och så vidare.

Skriv inkomst 33000 kronor per månad samt underhållsbidrag på 1573 kronor per månad. Klicka på "Spara".

Klicka sedan på "Hushållets inkomster" och lägg till en person född år 2000. Klicka på "Nästa". Välj kommun och klicka på "Hämta skatt". Klicka sedan på "Spara". Gå till "Skattefria inkomster", skriv in 1050 kronor per månad under "Studiestöd". Klicka sedan på "Spara".

- Klicka på "Bostad" och "Lägg till bostad". Välj boendeform "Bostadsrätt". Klicka på "Nästa". Gå till "Avgift till föreningen", skriv in 4000 kronor.
- Klicka på "Lägg till lån" och fyll i följande:
  - "Lån" 1400000 kronor
  - "Räntesats" 2,0 %
  - "Amortering" 1000 kronor
- Klicka på "Spara"

Hushållet har ingen bil.

Klicka på "Övriga kostnader" och sedan "Rörliga kostnader". Lägg in uträknade kostnader genom att trycka på "Hämta budgetsiffror" till höger om budgeten. Klicka på "Spara".

Klicka på "Övriga kostnader" och sedan "Fasta kostnader". Lägg in uträknade kostnader genom att trycka på "Hämta budgetsiffror" till höger om budgeten. Klicka på "Spara".

Hur mycket pengar har hushållet kvar till övriga utgifter varje månad?

Familjen Bengtsson

Starta Budgetkalkylen, skriv "Hushållsbudget" i den första rutan.

Klicka sedan på "Hushållets inkomster" och lägg till en person född 1975. Klicka på "Nästa".

Välj kommun och klicka på "Hämta skatt".

Var uppmärksam på att siffrorna ska skrivas in utan mellanslag enligt instruktionen för att kalkylen ska fungera. Du ska skriva "27000", inte "27 000", "1050", inte "1 050" och så vidare.

Skriv inkomst 27000 kronor per månad. Klicka på "Spara".

- Klicka sedan på "Hushållets inkomster" och lägg till en person född år 1979. Klicka på "Nästa". Välj kommun och klicka på "Hämta skatt". Klicka sedan på "Spara".

Klicka sedan på "Hushållets inkomster" och lägg till en person född 2000. Klicka på "Nästa". Välj kommun och klicka på "Hämta skatt". Gå till "Skattefria inkomster", skriv in 1050 under "Studiestöd". Klicka sedan på "Spara".

- Klicka på "Bostad" och "Lägg till bostad". Välj boendeform "Hyreslägenhet". Klicka på "Nästa". Skriv in "Hyra" 12000 kronor.
- Klicka på "Spara".

Hushållet har ingen bil.

Klicka på "Övriga kostnader" och sedan "Rörliga kostnader". Lägg in uträknade kostnader genom att trycka på "Hämta budgetsiffror" till höger om budgeten. Klicka på "Spara".

Klicka på "Övriga kostnader" och sedan "Fasta kostnader". Lägg in uträknade kostnader genom att trycka på "Hämta budgetsiffror" till höger om budgeten. Klicka på "Spara".

Hur mycket pengar har hushållet kvar till övriga utgifter varje månad?

4. I avsnittet nämns olika betalningsformer.

- a. Vad innebär det att betala mot faktura?
- b. Vad innebär delbetalning?
- c. Vad innebär det att betala mot postförskott?
- d. Vad innebär kortbetalning?
- e. Vilka av dessa kan bli lite dyrare? Varför?
- f. Finns det några risker med att betala med faktura, delbetalning, postförskott och kortbetalning? I så fall vilka? Hur kan du göra för att skydda dig mot dessa risker?
- g. Läs hur du skyddar dig mot kortbedrägerier på [polisen.se](https://www.polisen.se)

5. I filmen går Linneas skärm sönder. Vad är garanti och när gäller det?
Läs på hallakonsument.se

6. Vad innebär det att reklamera en vara?

7. Vad är ett tillgodokvitto/tillgodokort?

8. Begagnade varor och köp mellan privatpersoner.

- a. Hur betalar Linnea för skärmen hon köper? Får hon något kvitto?
- b. Hur kan Linnea bevisa att skärmen nu är hennes utan kvitto?
- c. Vilka fördelar och nackdelar finns det med att köpa av en privatperson och att köpa begagnade varor?
- d. Vad ska man tänka på när man köper saker som är begagnade?
Läs på hallakonsument.se

9. Hemma hos Linnea finns flera skärmar som familjen inte behöver längre:

- a. Vad tycker du att Linnea kan göra med skärmarna som inte längre används?
- b. Läs om el- och elektronikprodukter i länkarna nedan. Ta reda på hur produkterna bör hanteras och vad anledningen är till det. Tänk in hållbar konsumtion och produktion i ditt svar.

På hallakonsument.se inleds artikelsidan om el- och elektronikprodukter så här:
"Miljöpåverkan från el- och elektronikprodukter är mycket stor i förhållande till de flesta andra produkter vi använder. Därför är vår stora konsumtion av el- och elektronikprodukter inte hållbar."

Läs om mål 12 i de Globala målen för hållbar utveckling på globalamalen.se (UNDP, FN:s Utvecklingsprogram). Mål 12 handlar om att ställa om till en hållbar konsumtion och produktion. Man betonar att det inte bara handlar om miljöfördelar utan också ekonomiska och sociala fördelar.

Läs på hallakonsument.se och även de länkar som man hänvisar till, för att ta reda på vad som gäller för:

- insamling av elavfall
- export av farligt avfall
- märkning, metaller som används och finns i exempelvis skärmar
- producentansvar
- förändring i konsumtionsmönster

Case

Linnea använder den begagnade skärmen i några månader. Hennes plan var att köpa en ny skärm för 3 000 kronor, men nu hittar hon en ännu bättre för 5 000 kronor. Hon är beredd att använda den begagnade skärmen några månader till om det betyder att hon kan köpa den dyrare skärmen.

Du ska hjälpa Linnea och göra en budget. Visa tydligt hur hon kan planera sin ekonomi för att ha råd med skärmen för 5 000 kr.

Svar och kommentarer

Frågor till filmen

1. Linneas skärm gick sönder och hon ska spela en viktig onlinematch samma dag.
2. Linnea hade haft skärmen i ca tre år.
3. Han ville ge henne en gammal skärm.
4. Linnea och hennes pappa gör en månadsbudget.
  - a. 1 200 kronor
  - b. Studiebidraget på 1 050 kronor
  - c. Mobilen 200 kronor, Kläder 200 kronor, Bio och andra nöjen 300 kronor, Sparkonto 50 kronor
  - d. 300 kronor
  - e. Egen reflektion.
5. Linnea är 16 år och man måste vara 18 år för att få ingå avtal och betala över internet.
6. Linnea har 1 200 kronor sparade och hon behöver en skärm samma dag. Hon hittar någon som vill sälja en begagnad skärm som kostar 1 000 kronor och som fungerar för Linneas online spel.
7. Linnea betalar med telefonbetalning. Det kan hon göra eftersom hennes pappa anslutit hennes konto till en sådan tjänst. Linnea kan använda den för att göra sedvanliga köp, det vill säga köp som 16-åringar normalt får göra. Om pappan gett tillstånd för ett större köp får hon också göra det. Om pengarna hon köper med är sådana som hon tjänat själv får hon i princip köpa vad hon vill.
8. Låt gärna eleverna diskutera i mindre grupper vad de tycker om Linneas sätt att lösa sitt problem. Du kan också låta eleverna ge exempel på hur de brukar göra när de får oförutsedda utgifter.

Uppgifter

1. Ekonomi kan vara ett känsligt område. Inom en och samma klass kan det vara stora skillnader mellan elevernas ekonomiska situation. Som lärare kan du styra denna del så att olika elever slipper blottlägga sin ekonomi.
2. Hur ser din budget ut? Förslag på tillvägagångssätt.
  - a. Till exempel studiebidrag, lön, månadspeng.
  - b. Du kan låta eleverna spara alla kvitton under exempelvis en månad, en 14-dagarsperiod eller en vecka för att de ska se vad de lägger pengarna på. Om du tycker att uppgiften i så fall kommer att sträcka sig över för lång tid, kan de elever som har internetbank se sina utgiftsposter där.
  - c. Programmet Excel lämpar sig väl för att göra denna typ av uppställning.

	Fika	Bensin	Smink	Träning	Bio	
03-aug	15	100				
07-aug	26			70		
19-aug	15					
20-aug	15	150			130	
22-aug	40					Summa
TOTALT	111	250		70	130	561

Genom att göra en sådan uppställning blir det tydlig för eleven vad pengarna går till. Det är enkelt att skriva in fler utgiftsposter om det behövs.

- d. Elevens egna reflektioner.
- e. Frågan kan belysa det faktum att resurserna är begränsade. Om eleven ska spara 150 kronor varje månad måste också utgifterna minska i motsvarande mängd.

- f. En budget kan göras i Excel, till exempel:

BUDGET – Förutbestämda inkomster och utgifter månadsvis

INKOMSTER		UTGIFTER	
Lön	750	Bensin	200
Studiebidrag	1050	Bio	130
		Kläder	400
		Träning	285
		Mobil	299
		Mat	300
		Övrigt	36
		Sparande	150
TOTALT	1800	TOTALT	1800

- 3.** Eftersom eleverna gör en hushållsbudget finns det inget svar här. Ett tips till dig som lärare är att du på förhand tittar på Budgetkalkylen för att förstå hur den fungerar. Var uppmärksam på att siffrorna ska skrivas in utan mellanslag enligt instruktionen för att kalkylen ska fungera. Instruera eleverna att de ska skriva "27000", inte "27 000", "1050", inte "1 050". Eleverna kan behöva guidas något utöver instruktionen som finns. Du kan också lägga till fler utgiftsposter än de som är inlagda i den här uppgiften om du tycker att det är relevant.
- 4.** Svar till frågor om olika betalningsformer.
- Då får du en räkning som du ska betala. Denna kan komma med posten eller elektroniskt till exempel via mejl.
  - Då betalar du en viss summa varje månad till dess att hela beloppet är betalt.
  - Som mottagare betalar du en summa när du hämtar ut brevet eller paketet.
  - Då betalar du direkt när du köper något med ditt bank - eller betalkort.
  - Vid fakturabetalning kan det tillkomma en fakturaavgift. Det är upp till företaget du handlar av att ta betalt för att skicka ut en faktura och prissättningen är fri. Därför kan dessa avgifter ibland vara höga. Också vid delbetalning kan företag ta ut olika avgifter och ränta. Att betala mot postförskott kan innebära att leverantören lägger på avgifter.

- f. Kortbedrägerier är en typ av brott som ökar. Eleverna kan ta reda på hur de kan skydda sig genom att följa länken till polisen. Som lärare kan du understryka vikten av att aldrig lämna ut känsliga kortuppgifter.

5. Garanti betyder att säljaren ansvarar för att det du köpt fungerar och behåller kvaliteten under en viss tid. Det är inte självklart att det finns garanti, det får säljaren avgöra. Därför är det viktigt att eleverna förstår att de ska fråga om garanti när de köper något.

6. Du talar om för säljaren att det är något fel på den vara du köpt. Du har alltid rätt att reklamera ett fel inom tre år efter köpet.

7. Om du vill byta en vara som du köpt, men inte hittar något som du vill ha kan affären erbjuda ett tillgodokvitto med det belopp som varan du lämnade tillbaka är värd. Du kan komma tillbaka vid ett senare tillfälle och köpa något. Det är viktigt att vara uppmärksam på att du måste använda det inom en given tidsperiod, samt att det inte gäller om affären byter ägare eller går i konkurs.

8. Svar på frågor om begagnade varor och köp mellan privatpersoner.

- a. Linnea betalar med sin telefon. I filmen framkommer det inte om hon får något kvitto.
- b. Det blir svårare att bevisa men överföringen syns på bådass kontoutdrag. Dock kan säljaren hävda att överföringen handlar om något annat än en skärm.
- c. Några fördelar är att det ofta blir billigare än att köpa nytt och att man kan köpa något som kanske är svårt att få tag på som ny. En annan fördel är att det blir mindre miljöpåverkan. En stor nackdel är att den konsumentskyddande lagstiftningen inte gäller. Det betyder bland annat att man sällan får garanti och att varan kanske inte håller lika länge som om den vore ny.
- d. Att alltid undersöka om varan fungerar. Att alltid få ett kvitto. Eftersom konsumentlagstiftningen inte gäller köp mellan privatpersoner, är det upp till säljaren och köparen att komma överens om villkoren för köpet.
Läs mer på hallakonsument.se

9. Svar till frågor om el- och elektronikavfall och hållbar konsumtion och produktion.

- a. Det är mycket viktigt att inte slänga skärmar i hushållssoporna. Det är farligt för miljön och dessutom innehåller skärmarna värdefulla resurser som olika metaller. Linnea kan lämna in skärmar som inte går att reparera till en återvinningscentral eller miljöcentral. Skärmar som fungerar, kan man sälja till en butik som handlar med begagnade el- och elektronikprodukter eller sälja privat. En skärm som har något mindre fel, kanske man kan laga.
- b. Här kan eleverna jobba enskilt eller i grupp. De kan få uppdrag att svara på någon, några eller samtliga punkter. Det är en fördel om eleverna ges möjlighet att presentera sina kunskaper med digitala hjälpmedel eller i form av en debattartikel. Avsluta gärna med en diskussion om hur människor påverkar, och påverkas, av hur vi konsumerar och producerar el- och elektronikprodukter nu och i framtiden. Låt eleverna diskutera olika aspekter som rör skola, arbetsliv och privatliv. Försök få diskussionen att handla om flera olika nivåer exempelvis individ, grupp och samhälle men också om människors olika livsvillkor.

Case

Man kan med fördel utgå från Linneas ekonomiska förutsättningar som framkommer i filmen och som eleverna redan har arbetat med.

Tips till läraren

Linnea har 1 200 kronor på sitt sparkonto och hennes månadsbudget i filmen såg ut så här:

INKOMSTER		UTGIFTER	
Studiebidrag	1050	Mobil	200
		Kläder	200
		Nöjen (t.ex. bio)	300
		Sparar	50
		Spara till datorgrejer	300
TOTALT	1050	TOTALT	1050

Låt eleverna, enskilt eller i en mindre grupp, ta fram en ny budget för Linnea utifrån hennes inkomster och utgifter. Hur kan hon göra för att få ihop 5 000 kronor till en ny skärm? Vad kan hon göra på utgiftssidan? Kan hon kanske påverka inkomstsidan också? Hur många månader dröjer det innan Linnea kan köpa skärmen? Eleverna kanske kommer fram till att hon inte bör köpa den dyra skärmen utan att det går bra med den billigare för 3 000 kronor, att köpa ytterligare en begagnad eller att hyra en skärm.

AVSNITT 2

Avtal

Ordlista

24-månadersavtal – ett avtal där du binder dig att betala en viss kostnad i 24 månader, för till exempel en mobiltelefon.

Abonnemang – ett löpande avtal som ger dig tillgång till exempelvis en telekomtjänst under en viss tid.

Arbetslöshetskassa (A-kassa) – en försäkring som du betalar. Om du blir arbetslös får du pengar från A-kassan, men inte din fulla lön.

Autogiro – du går med på att en betalning blir gjord per automatik direkt från ditt konto.

Avtal – skriftlig eller muntlig överenskommelse mellan köpare och säljare. Du måste vara 18 år för att ett avtal du ingår ska gälla. Ett avtal gäller också om din vårdnadshavare har godkänt avtalet eller om du är 16 år och har köpt något för pengar som du har tjänat själv på till exempel ett sommarjobb.

Bindningstid – den tid som du och operatören är bundna av ett avtal. Under den tiden får villkoren normalt inte ändras av en av parterna.

Faktura med brev – din räkning kommer med brev. Det är viktigt att du läser när den senast ska betalas. Var uppmärksam på att företag ibland tar ut en extra avgift för att skicka pappersfakturer.

Faktura som e-post – din räkning kommer som ett mejl. Det är viktigt att du kontrollerar när den ska vara betald.

Finstilt – det som står med en liten text i ett avtal och är viktigt att läsa.

Förfallodag – den dag en räkning senast ska vara betald.

Förhöjd avgift – ett begrepp som kan användas när du köper en mobiltelefon/surfplatta tillsammans med ditt abonnemang. Avgiften per månad blir högre på grund av att du då också köper en hårdvara, telefonen.

Hallå konsument – här kan du få kostnadsfri hjälp med konsumentfrågor till exempel före, under eller efter ett köp. Du kan söka information på webbsidan eller få hjälp via telefon, mejl eller chatt. Hallå konsument är ett samarbete mellan Konsumentverket, andra myndigheter, konsumentbyråer och kommuner.

Internetfaktura – det kommer en faktura till din internetbank, där du genomför en betalning.

Kredit – du köper något nu, men skjuter upp hela eller delar av betalningen. Du måste vara 18 år för att handla på kredit.

Kreditprövning – den som lånar ut pengar kontrollerar om du har möjlighet att betala tillbaka pengarna. Då används uppgifter både från dig och från en kreditupplysning.

Kreditupplysning – ekonomisk information om dig som privatperson som sammanställts av ett kreditupplysningsbolag. Källor är till exempel Kronofogden och Skatteverket. Vid en kreditupplysning räknas ofta ett scoringvärde fram. Det visar hur troligt det är att du kan betala tillbaka ditt lån.

Kommunala konsumentvägledare – många kommuner har konsumentvägledare som kan ge kostnadsfri hjälp med konsumentfrågor. Gå in på din kommuns hemsida och ta reda på om det finns konsumentvägledning där du bor. Du kan också läsa på hallakonsument.se vilka kommuner som erbjuder kommunal konsumentvägledning.

Produkt – kan vara både en vara (till exempel kläder) och tjänst (till exempel reparation av en bil).

Tilläggsförsäkring/produktförsäkring – en extra försäkring som du kan bli erbjuden när du köper till exempel en mobil eller dator. Kolla hemförsäkringen innan du tar en tilläggsförsäkring. Du kanske redan har ett tillräckligt skydd och inte behöver betala för en extra försäkring.

Ångerrätt – rätten att ångra köp som du gjort på distans eller utanför en affärslokal, till exempel via internet, telefon, hemförsäljning. Du har rätt att ångra ditt köp inom 14 dagar. Du kan läsa mer om vad som gäller om ångerrätt på hallakonsument.se. Du har också rätt att ångra en kredit.

Öppet köp – du får lämna tillbaka det du köpt och får pengarna tillbaka. Men du ska kunna visa ett kvitto på köpet och får inte ha använt varan. Affären bestämmer själva om de erbjuder öppet köp och hur länge det gäller. Fråga därför alltid om öppet köp i affären innan du betalar.

Frågor till filmen

1. Hur lång bindningstid väljer Elias?
2. Vilken blir totalkostnaden för Elias mobil och abonnemang?
3. Det betalningsätt som Elias har valt att göra, innebär att han måste betala varje månad till hela beloppet är betalt.
  - a. Elias får några olika exempel på hur han kan få sin faktura. Vilka är det?
  - b. Vilket alternativ blir dyrast?
  - c. Vad är skillnaden mellan e-faktura och autogiro?
4. Elias mamma berättar att hon kommer att bli arbetslös. Har det någon betydelse för Elias?
5. Elias går till affären för att lämna tillbaka telefonen och säga upp abonnemanget. Vad säger försäljaren?
6. Vad tänker du om situationen som uppstod i affären när Elias ville lämna tillbaka sin telefon? Vilket ansvar har Elias, och vilket har försäljaren, om vad som gäller vid avtal om mobilabonnemang och köp av telefon?

Uppgifter

- 1.** Gå ut på nätet, jämför vad en mobil av samma varumärke och modell kostar hos två olika företag. Kontrollera också vad som ingår i köpet.
- 2.** Vad innebär kreditprövning och varför gör försäljaren i filmen en sådan?
- 3.** Vad är ett avtal? Vad innebär det att skriva på ett avtal?
- 4.** I filmen frågar försäljaren om Elias vill ha en tilläggförsäkring.
  - a.** Vad är en tilläggförsäkring/produktförsäkring?
  - b.** Finns det tillfällen då det kan vara bra att köpa en sådan?
  - c.** Undersök vilken hemförsäkring ni har hemma hos dig. Prata med dina vårdnadshavare och ta reda på vad hemförsäkringen täcker (till exempel skada och förlust av mobiltelefon).
- 5.** Var kan du vända dig för att få information och råd om dina rättigheter som konsument?
- 6.** I filmen blir Elias mamma arbetslös därför att försäljningen på företaget där hon arbetar går allt sämre.
  - a.** Diskutera vad som kan ligga bakom en minskad efterfrågan och hur denna kan leda till att människor mister sina arbeten.
  - b.** Vilka konsekvenser kan arbetslöshet få för det enskilda hushållet?
  - c.** Om många hushåll på en mindre ort drabbas av arbetslöshet, vilka konsekvenser kan det få för orten?
  - d.** Vilka konsekvenser kan hög arbetslöshet få för samhället i stort?

7. Sant och falskt om konsumenträtt:

- a. En vara som du köpt på nätet kan du lämna tillbaka inom 14 dagar.
- b. Alla butiker måste ha öppet köp.
- c. Om du köpt ett par jeans med bytesrätt, får du byta till något annat i butiken om du ändrar dig.
- d. Du får inte ingå avtal om du är under 18 år.
- e. Om du fått varor som du inte beställt, måste du betala.
- f. En vara det är fel på, får du reklamera inom tre år.
- g. När det är ett fel på en vara, har du alltid rätt att lämna tillbaka den och få en ny.
- h. Du har som regel rätt att få ett kvitto eller en betalningsbekräftelse.
- i. Du har rätt att ångra ett köp du gjort av en privatperson.
- j. Du har ingen ångerrätt om du bokar en studentresa via en resebyrå på nätet.

Case

I filmen om Elias är det tydligt att han inte hade förberett sig inför sitt köp. Låt oss säga, att du är Elias kompis som har koll på saker och ting. Elias kommer till dig innan han ska köpa sin mobiltelefon och säger: "Vad ska jag tänka på?"

Din uppgift är nu att svara på den frågan. I ditt svar ska du ge Elias information om olika betalningsätt, ångerrätt, öppet köp, försäkringar och abonnemang. Visa tre verkliga exempel på, hur en och samma mobiltelefon, kan kosta olika och innehålla olika erbjudanden (till exempel abonnemang och försäkringar).

Svar och kommentarer

Frågor till filmen

1. Elias väljer ett 24-månadersavtal vid köpet av mobil och abonnemang.
2. 13 152 kronor
3. Svar på frågor om olika betalningssätt.
  - a. Faktura på e-post, faktura som brev, e-faktura, autogiro.
  - b. Dyrast är faktura som brev, då tillkommer en avgift på 19 kronor.
  - c. E-faktura skickas till internetbanken och Elias måste godkänna den innan den betalas. Med autogiro dras pengarna automatiskt från Elias konto.
4. Elias köpte en dyr telefon och hoppades på att hans mamma kanske skulle kunna hjälpa honom lite med betalningen. När hans mamma blir arbetslös får hon en lägre inkomst och Elias förstår att han också behöver dra ner på utgifterna.
5. Ångerrätt (att få ångra köpet) gäller inte i butik, bara över internet (distansavtal eller utanför affärslokal). Den här butiken har valt, att ha öppet köp på allt man kan köpa i butiken, men inte vid köp av abonnemang.
6. Egen reflektion.

Uppgifter

1. Den här uppgiften kan göras i helklass eftersom den påminner om det case som hör till denna film. På så sätt får eleverna tillfälle att se hur du som lärare tänker, men också att öva sig på att göra den här typen av jämförelse.

Leta gärna efter företag som säljer en och samma mobiltelefon (märke och modell) inklusive abonnemang. Då framkommer skillnaderna tydligare jämfört med en telefon som säljs utan abonnemang.

Ni kan till exempel jämföra:

- Bindningstid
- Avbetalningsvillkor (avgifter och ränta)
- Eventuella försäkringar
- Totalkostnad vid delbetalning
- Vilken täckning som leverantören erbjuder
- Service

2. Att göra en kreditprövning innebär att säljaren undersöker din betalningsförmåga som köpare. Det är säljarens skyldighet, att kontrollera att du har ekonomiska förutsättningar att betala räntor och amorteringar på lånet.

3. Ett avtal kan ses som en överenskommelse mellan två eller flera parter. Om du skriver på ett avtal, innebär det att du förbinder dig att hålla det som står i avtalet.

4. Svar på frågor om tilläggförsäkring.

- a. Butiker erbjuder ofta olika former av försäkringar, de kan kallas produktförsäkringar eller tilläggförsäkringar. De har olika villkor och undantag vid skada, och om du tappat bort produkten, därför är det viktigt att läsa villkoren och undantagen noga. Tänk också på att reklamation alltid gäller för ursprungligt fel på produkten och att det kan finnas garanti från producenten. I din, eller familjens, hemförsäkring kan det också ingå allrisk och elektroniskydd.
- b. Om du tagit reda på villkor, undantag, kostnader, självrisk och kollat att du inte dubbelförsäkras i onödan, kommer du kanske fram till att en produktförsäkring passar för det här köpet. En produktförsäkring har ofta låg eller ingen självrisk.
- c. Alla behöver en hemförsäkring. Det kan ingå allriskskydd i hemförsäkringen, men ofta behöver du göra ett tillägg. Allrisk kallas ibland "drulleförsäkring" eller "otursförsäkring". Du kan jämföra försäkringar på [konsumenterna.se](https://www.konsumenterna.se) och se vad som ingår och hur hög självrisken är.

5. Du kan vända dig till hallakonsument.se. Det är en oberoende vägledning för konsumenter. Du kan söka information på webbsidan eller få hjälp via telefon, mejl eller chatt. Hallå konsument är ett samarbete mellan Konsumentverket, andra myndigheter, konsumentbyråer och kommuner. Många kommuner har också egna konsumentrådgivare som kan hjälpa dig med konsumentfrågor. Gå in på din kommuns hemsida och ta reda på om det finns konsumentrådgivning där du bor. Du kan också läsa på hallakonsument.se vilka kommuner som erbjuder kommunal konsumentrådgivning.

6. Svar på frågor om olika faktorer omkring och konsekvenser av arbetslöshet.

- a. Det finns flera orsaker till att konsumenter minskar sin efterfrågan på en vara eller en tjänst. Till exempel kan en liknande, men billigare, vara eller tjänst konkurrera med andra varor och tjänster. Då kan konsumenterna välja att köpa det billigare alternativet.
Konsumenterna kan också minska sin efterfrågan ifall de har mindre pengar till sitt förfogande. En tredje orsak till minskad efterfrågan kan vara att varan eller tjänsten blir omodern (på grund av ny teknik, ny design).
Om konsumenterna köper allt mindre av ett företag kommer företagets vinst att sjunka. Till slut kan företaget hamna i en situation, där de säljer så dåligt, att de inte har råd att ha kvar all personal. Då måste de säga upp personal.
- b. En direkt konsekvens blir att hushållets inkomster minskar. När man arbetar får man lön. Vid arbetslöshet kan man få arbetslöshetsersättning om man är medlem i en A-kassa. Men ersättningen är alltid mindre än den tidigare lönen. Därför måste hushållet anpassa sig till den nya inkomsten. Detta kan innebära att hushållet måste konsumera mindre för att ha råd med hushållets alla kostnader. Till exempel kan hushållet köpa annan och billigare mat, färre kläder och eventuellt hitta ett billigare boende.
- c. Det kan leda till lägre skatteintäkter. Detta kan i sin tur leda till sämre service för dem som bor på orten, biblioteket kanske läggs ned, sophämtningen blir dyrare och utflyttningen ökar. Om fler och fler flyttar så kommer skatteintäkterna att sjunka ännu mer. Hög arbetslöshet kan också ha negativa sociala konsekvenser för en ort och dess invånare som till exempel ohälsa, missbruk och ökad brottslighet. I värsta fall kan en ort på så sätt drabbas av en nedåtgående spiral som kan vara svår att bryta.
- d. På liknande sätt som i svar c, kan också ett helt land drabbas om arbetslösheten är hög. Desto färre som arbetar, desto färre är det som betalar skatt. När det offentliga, (stat, landsting och kommun), får in mindre skattepengar kommer det offentliga att behöva minska på sina utgifter, till exempel sjukvård, utbildning och äldreomsorg.

7. Sant och falskt om konsumenträtt

- a. En vara som du köpt på nätet kan du lämna tillbaka inom 14 dagar.
Sant: Lagen om distansavtal och avtal utanför affärslokaler ger dig rätt att ångra ditt köp inom 14 dagar efter att du fått varan.
- b. Alla butiker måste ha öppet köp.
Falskt: En butik bestämmer själv om den erbjuder öppet köp ett antal dagar. Det är inget en butik måste ha.
- c. Om du köpt ett par jeans med bytesrätt, får du byta till något annat i butiken om du ändrar dig.
Sant: En butik väljer själv om den erbjuder bytesrätt. Du kan byta till en annan vara i butiken eller få ett tillgodokvitto.
- d. Du får inte ingå avtal om du är under 18 år
Sant: Du måste vara myndig för att få ingå avtal. Men det finns tre undantag; du har fyllt 16 år och tjänat pengarna själv, dina vårdnadshavare har gett tillstånd och du får handla till ditt eget hushåll om du har ett sådant innan du är 18 år.
- e. Om du fått varor som du inte beställt måste du betala.
Falskt: Betala inte för en vara eller tjänst som du inte beställt. Om du fått en faktura så ska du bestrida den. Använd inte varan eller tjänsten.
- f. En vara det är fel på får du reklamera inom tre år.
Sant: Om en vara eller tjänst har ett fel som fanns där då du köpte den så kan du reklamera inom tre år efter att du fått varan eller tjänsten.
- g. När det är ett fel på en vara har du alltid rätt att lämna tillbaka den och få en ny.
Falskt: Företaget har rätt att försöka åtgärda felet först.
- h. Du har som regel rätt att få ett kvitto eller en betalningsbekräftelse.
Sant: Ja, det är bara företag med liten försäljning som inte omfattas av lagen och behöver ge kvitto (försäljning som inte överstiger fyra prisbasbelopp under ett år). Ett kvitto är en värdehandling. Du behöver kvittot och betalningsbekräftelsen för att bevisa vad du köpt och vad du betalat. Spara gärna kvittot i minst tre år.
- i. Du har rätt att ångra ett köp du gjort av en privatperson.
Falskt: Konsumentlagstiftningen gäller inte vid köp mellan två privatpersoner. Du har bara rätt att ändra dig angående ett köp om säljaren och du har kommit överens om det innan köpet.
- j. Du har ingen ångerrätt om du bokar en studentresa via en resebyrå på nätet.
Sant: Resor och boende som köps via telefon och nätet är undantagna när det gäller ångerrätt i Lagen om distansavtal och avtal utanför affärslokal. Det är viktigt att du själv tar reda på avtalsvillkoren för den resa som du vill boka.

Case

Om eleverna har svårt att komma igång med denna uppgift, kan du som lärare visa olika reklamblad eller erbjudanden på nätet med mobiltelefoner. Diskutera sedan likheter och skillnader gällande avtal och abonnemang. Eleverna har redan kommit i kontakt med att göra jämförelser mellan mobiltelefoner i uppgift 1 till denna film.

Du kan också visa hur eleverna kan skapa en tabell (i till exempel Excel) för att kunna jämföra de olika exemplen. En sådan tabell kan visa de punkter som togs upp i uppgift 1. Den kan också visa olika fördelar, respektive nackdelar, med de olika erbjudandena.

AVSNITT 3
Skuld

Ordlista

Avgift – en ersättning som du betalar kreditgivaren för att få låna pengar. Den täcker de kostnader kreditgivaren har för att låna ut pengar till dig, till exempel kreditprövning och administration av din ansökan. Kreditgivaren får inte tjäna något på avgiften, den ska bara täcka kostnader.

Betalningsanmärkning – en anmärkning ("prick") som visar att man inte har skött sina betalningar. Betalningsanmärkningen registreras hos kreditupplysningsföretagen. Den finns kvar i tre år och kan till exempel leda till att man inte får ta ett lån, hyra en lägenhet eller teckna abonnemang.

Bostadsrätt – fastighet som ägs av en bostadsrättsförening. Du köper rätten att bo där och bli medlem i bostadsrättsföreningen.

Buffert – pengar som du har lagt undan för att kunna betala oförutsedda utgifter.

Budget- och skuldrådgivare – finns i alla Sveriges kommuner och kan erbjuda dig gratis hjälp och vägledning om du har problem med din ekonomi.

Delgivning – en bekräftelse på att du har tagit emot ett betalningsföreläggande eller ett beslut. Du meddelar Kronofogden att informationen har nått dig genom att antingen ringa eller skicka tillbaka ett undertecknat delgivningskvitto. I samband med det kan du också tala om ifall skulden är felaktig.

Fordringsägare – den du är skyldig pengar.

Inbetalningskort – där står det hur mycket du ska betala, till vem och när förfallodatumen är.

Kronofogden – Kronofogden är en myndighet som arbetar med skulder. De hjälper den som inte får betalt att få betalt. Den som har en skuld får också stöd att reda ut sin situation. Kronofogden arbetar också för att minska antalet människor som riskerar att få problem med sin ekonomi.

Laga kraft – att ett beslut har vunnit laga kraft innebär att det inte längre går att överklaga.

Påminnelse – om du inte betalar en faktura i tid brukar det, vanligen, komma en påminnelse efter cirka tio dagar. Då har borgenären rätt att lägga till en påminnelseavgift. Om du betalar fakturan då är det viktigt att du även betalar påminnelseavgiften, annars kan det senare komma ett nytt krav på enbart avgiften.

Räkning – där står det hur mycket du ska betala, till vem och när förfallodatumen är.

Skadestånd – om du orsakat en skada, eller förstört för någon, kan du bli dömd i domstol att betala en summa pengar.

Skuld – pengar som du är skyldig att betala.

Utmätning – Kronofogden beslutar om att något du äger, ska användas för att betala din skuld. Den vanligaste formen av utmätning är löneutmätning, alltså att pengarna dras direkt från din inkomst.

Vräkning – att du tvingas flytta från din bostad och förlorar hyreskontraktet. Ett skäl för vräkning kan vara att du inte har betalat hyran, eller att du har stört grannarna vid upprepade tillfällen. Vräkning är ett annat ord för avhysning.

Frågor till filmen

1. Saga och hennes kompis Klara pratar om "klottergrejen" och skadestånd - vad är det som har hänt?
2. Hur mycket ska Saga betala i skadestånd?
3. Vad kan hända om Saga inte betalar skadeståndet i tid?
4. Hur vet Saga till vem och när hon måste betala?
5. I filmen framkommer det inte om Saga är under eller över 18. Vad tror du och varför?
6. Saga har inte fått någon räkning för skadeståndet. Får man alltid en räkning när man har en skuld?
7. Vad gör Saga för att få ihop de sista 1 000 kronorna som hon behöver för att kunna betala?
8. Tycker du att Saga borde gjort på något annat sätt?

Uppgifter

- 1.** Diskutera med en studiekamrat:
  - a. Varför kan inte Klara låna ut pengar till Saga?
  - b. Hur tänker du kring att låna av kompisar eller låna ut pengar till kompisar?
  - c. Tycker du att man kan säga nej utan att vara en dålig kompis?

- 2.** Använd länk till [kronofogden.se](https://www.kronofogden.se) för att lösa uppgifterna till avsnittet Skuld. I filmen nämns Kronofogden. Vad har den myndigheten för någon uppgift i samhället?

- 3.** Tingsrätten har dömt Saga till ungdomstjänst och att betala skadestånd på 5 000 kronor till bostadsrättsföreningen som äger fastigheten som hon klottrat på.
  - a. Vad är skadestånd?
  - b. Vad gäller för betalning av skadestånd?

- 4.** Om Saga inte betalar skadeståndet kan hon registreras hos Kronofogden och hon kan få en betalningsanmärkning.
  - a. Vad är en betalningsanmärkning?
  - b. Vem sätter en betalningsanmärkning?
  - c. Vilka konsekvenser kan en betalningsanmärkning leda till?
  - d. Saga kan registreras hos Kronofogden om hon inte betalar skadeståndet. Varför kommer den myndigheten in i bilden?

5. När du har ett eget hushåll kommer du också ha skulder och räkningar som ska betalas för till exempel hyra, lån, vatten, försäkringar, el och fritidsaktiviteter. Ofta får du en faktura, räkning, med nödvändig information.

Använd länken till kronofogden.se/skola. Där finns extramaterial för gymnasiet med bland annat en ordlista som du kan ha nytta av när du svarar på de här frågorna.

- a. Vad är förfallodag?
- b. Vad är påminnelse?
- c. Vad är inkassokrav?
- d. Vad är föreläggande och delgivningskvitto?
- e. Hur kan man undvika att få en betalningsanmärkning om man fått ett föreläggande?
- f. Vad är fullbetalning?
- g. Om du har hamnat i en situation då du har en skuld som registrerats hos Kronofogden, vad kan du göra då?
- h. Vad ska du göra om du anser att skulden är fel?

Case

1. Vad kan hända om man gör något olagligt och döms till skadestånd? Vad kan konsekvenserna bli? Hur kunde Saga ha agerat för att inte ha blivit dömd till skadestånd? Kan man bli dömd för skadestånd för vad man skriver på internet?

På kronofogden.se/skola finns en undervisningsfilm om två unga tjejer, Selma och Jenny, som döms till skadestånd för att ha kränkt en klasskamrat på internet.

Denna film är inspirerad av det så kallade Instagram-målet från år 2013.

Filmens längd: 5 min.

2. Låt dina elever fundera på vad som händer om man inte har råd att betala sina räkningar. Vad tror du händer med en räkning som man struntar i? Vad hade hänt om Saga inte betalat sin skadeståndsskuld? Eller om inte Elias klarar av att betala sitt 24-månadersavtal?

För att öka elevernas kunskapsinläring finns en undervisningsfilm på kronofogden.se/skola som handlar om Emanuel som inte har betalat sin mobilräkning. I **filmen** får man se hur skulden växer och även när en person från Kronofogden kommer hem till Emanuel.

Filmens längd 5 min.

Svar och kommentarer

Frågor till filmen

1. Saga har klottrat och dömts att betala skadestånd.
2. 5 000 kronor
3. Hon kan registreras hos Kronofogden och då tillkommer en avgift på 600 kronor.
4. Saga får ingen räkning, hon måste själv ta reda på till vem och när hon senast måste betala.
5. Saga har inte berättat om klottret och rättegången för sina föräldrar. Om hon hade varit under 18 år hade hennes vårdnadshavare meddelats per automatik när hon misstänktes för brottet.
6. Man får inte räkningar på alla skulder.
7. Saga säljer en skärm till en annan person.
8. Inget svar eftersom det är en diskussionsfråga.

Uppgifter

1. Eleverna diskuterar vad de tycker om att låna ut pengar:
  - a. Klara har köpt nya hörlurar och har inga pengar att låna ut.
  - b. Inget svar eftersom det är en diskussionsfråga.
  - c. Inget svar eftersom det är en diskussionsfråga.

2. Kronofogden är en myndighet som arbetar med skulder. De hjälper den som inte får betalt. Den som har en skuld får också stöd att reda ut sin situation. De arbetar också för att minska antalet människor som riskerar att få problem med sin ekonomi. Kronofogden ansvarar för att se till att den offentliga sektorn (stat, landsting/regioner och kommuner) får in de skatter som beslutats. Myndigheten ska också bidra till att samhället fungerar för medborgarna och näringsliv och ska motverka brottslighet.
3. Svar på frågor om betalning av skadestånd.
  - a. Målsägaren (den som är utsatt för brottet) kan kräva skadestånd av gärningspersonen (den som orsakat skadan). Domstolen bestämmer om gärningspersonen ska betala skadestånd. Den som utsatts för brott ska anmäla det till polisen och till sitt försäkringsbolag.
  - b. Den som blivit dömd att betala skadestånd bör betala inom några dagar. Det tar vanligtvis tre veckor innan domen vunnit laga kraft och Kronofogden får en kopia av domen. Det står i domen vem som ska ha skadeståndet och hur mycket som ska betalas. Kronofogden skickar en fråga om hjälp att få betalt till den som enligt domen ska få skadeståndet. Om blanketten lämnas in till Kronofogden så skickas ett brev till den som ska betala skadeståndet med en extra avgift på 600 kronor och ränta på skadeståndet.
4. Svar på fråga om vad som händer om Saga inte betalar skadeståndet och får en betalningsanmärkning?
  - a. En betalningsanmärkning är en anteckning hos ett kreditupplysningsföretag att du inte skött dina betalningar. Kreditupplysningsföretagen samlar in information från Kronofogden och andra myndigheter. Du kan vara registrerad hos ett kreditupplysningsföretag om du är över 15 år. För privatpersoner finns betalningsanmärkningen vanligtvis kvar i tre år. Mer information om betalningsanmärkningar finns på [datainspektionen.se](https://www.datainspektionen.se).
  - b. Det är kreditupplysningsföretagen som sätter betalningsanmärkningar. Det är en vanlig, men felaktig, uppfattning att det är Kronofogden som sätter betalningsanmärkningar, men det stämmer inte.
  - c. Orsakerna kan exempelvis vara att du inte betalat en räkning till ett företag, en skatteskuld, att du överskridit bankkontot eller att du inte betalat ett skadestånd. Skulder på grund av brott är den vanligaste orsaken till varför ungdomar hamnar hos Kronofogden.
  - d. En betalningsanmärkning leder ofta till att du blir nekad att hyra bostad, söka banklån, handla på kredit och skaffa mobilabonnemang.

- e. Om Saga inte betalar skadeståndet omgående, kommer Kronofogden att kopplas in. Det är Kronofogdens uppdrag att se till att de som ska få ett skadestånd får pengarna och att den som är skyldig betalar.

5. Svar på frågor om att betala räkningar och vad som händer om man inte betalar.

- a. Datumet för när företaget senast ska ha din betalning kallas för förfallodag. Oavsett om du får en faktura eller inte, har du ett ansvar att se till att fakturan betalas i tid.
- b. Du kan få en påminnelse om du missat att betala och då kan du också få betala en påminnelseavgift på 60 kronor. Fordringsägaren behöver inte skicka någon påminnelse utan kan skicka en obetald räkning direkt till ett inkassobolag eller Kronofogden.
- c. Du får ett inkassokrav om fordringsägaren lämnat över den obetalda räkningen till ett inkassobolag. Då kan det tillkomma en inkassoavgift på 180 kronor. Om du inte betalar lämnar inkassobolaget över skulden till Kronofogden.
- d. Det är Kronofogden som skickar ett betalningsföreläggande med krav på betalning av skulden. Med föreläggandet har det tillkommit avgifter på 680 kronor. Det kommer med ett delgivningskvitto som du antingen fyller i och skickar tillbaka. Du kan också ringa till Kronofogden och bekräfta att du fått betalningsföreläggandet.
- e. Om du betalar den ursprungliga skulden, avgifter och ränta till den du är skyldig pengar, exempelvis företaget eller inkassoföretaget, så ska fordringsägaren ta tillbaka ärendet från Kronofogden. Då slipper du en betalningsanmärkning. Om du inte betalar så meddelar Kronofogden ett utslag (kan jämföras med en dom och innebär att du måste utföra eller betala det som framgår av utslaget) och då får du en betalningsanmärkning.
- f. Fullbetalning är att du betalar räkningen och alla de avgifter och den ränta som lagts på fram till dagen du betalar.
- g. Om du inte har betalat i tid och har en skuld eller om du inte kan betala, ska du kontakta fordringsägaren (den person, företag eller myndighet du har en skuld till). Det kan gå att få hjälp med att göra en avbetalningsplan eller ett få ett senare betalningsdatum. Om skulden är registrerad hos Kronofogden och du inte kan betala kan Kronofogden göra en löneutmätning, ta del av din lön, för att dina skulder ska betalas. Alla kommuner erbjuder gratis budget- och skuldrådgivning, där kan du få hjälp att få en överblick över din ekonomi. Du kan också behöva be om hjälp av vänner och släkt.
- h. Om något är oklart med skulden eller om den är fel ska du kontakta avsändaren så fort som möjligt. Om skulden är registrerad hos Kronofogden måste du skicka

ett skriftligt brev. Du kan skriva "Jag bestrider" på delgivningskvittot om du fått ett föreläggande. Du kan också ringa till Kronofogden och berätta.

Case

1. Orsaker till skadestånd kan vara skadegörelse, misshandel och kränkningar. Saga borde inte ha klottrat alls utan istället använt sig av lagliga graffitiväggar.

Man kan också bli dömd för vad man skriver på internet. Här kan du som lärare diskutera hur långt yttrandefriheten sträcker sig.

2. I Kronofogdens undervisningsmaterial **Skuldollen** finns lektioner och filmer som ger en fördjupning om vad som händer om man inte betalar sin räkning. Där finns också ytterligare fakta om skadestånd. Det är till exempel vanligt med solidariskt betalningsansvar vid skadestånd.

AVSNITT 4

Spara och låna

Ordlista

Aktie – en andel i ett aktiebolag. Äger du en aktie innebär det också att du är delägare i bolaget. Aktiens värde är det pris som någon är villig att betala för aktien. De flesta aktier handlas på en börs.

Amortering – det belopp som du betalar av på en skuld, exempelvis varje månad.

Bolån – lån med en säkerhet eller pant i bostaden.

Börsen – en plats där aktier i företag kan köpas och säljas. Du köper aktiefonder eller aktier i företag. Värdet på det du köper kan sjunka eller växa.

Effektiv ränta – den totala kostanden för ett lån uttryckt i procent. När den effektiva räntan beräknas använder man sig bland annat av den nominella räntan, lånets avgift och lånets avbetalningstid. Den effektiva räntan ska finnas med i marknadsföringen av ett lån och är ett bra jämförelsemått när du jämför olika lån.

Extrainskomst – det du tjänar om du har ett extrajobb.

Fonder – aktier eller räntebärande papper som du kan köpa andelar av. Om du köper en fondandel blir du delägare i fondens tillgångar. Du är inte garanterad att få tillbaka de pengar som du satsat, men du kan också få tillbaka mer. Fondens värde kan både stiga och sjunka över tid.

Hyresrätt – du får hyra en bostad av en fastighetsägare. Du betalar en fast kostnad per månad. Fastighetsägaren ansvarar för underhåll och skötsel.

Lån – du lånar pengar som ska betalas tillbaka. Ofta kostar detta ränta.

Peer-2-peer-lån – P2P är en låneform där du lånar av flera andra personer. Det finns bolag som specialiserat sig på att föra samman konsumenter som vill låna med konsumenter som vill låna ut pengar.

Risk – hur mycket värdet kan förväntas gå upp eller ned över tid. Hög risk, innebär att värdet kan stiga eller sjunka mycket, på till exempel fonder.

Ränta – det du betalar för att få låna pengar, låneränta.

Snabblån – små lån som ska betalas av på relativt kort tid. Dessa lån är det dyraste sättet du kan låna pengar på. Snabblån har höga avgifter och höga räntor. De omnämns ibland som högkostnadskredit eller sms-lån.

Sparkonto – ett konto hos en bank eller ett kreditmarknadsbolag.

Sparränta – betalning du får från banken för att de får låna dina pengar.

Frågor till filmen

1. Hur mycket sparar Milan varje månad för att få ihop till studentresan? Tror du att han kommer nå sitt mål?
2. Hur tror du att studenter som går i årskurs 3 får ihop pengar till att åka på en studentresa för till exempel 6 000 kronor?
3. Milan tar ofta av sina sparpengar i slutet på månaden. Hans syster Nina kommer med några tips till sin bror. Vilka är tipsen?
4. Var får Milan extrajobb?
5. Hur förklarar Nina vad ränta är?
6. Nina har precis köpt en bostadsrätt och flyttat hemifrån. Milan frågar henne om amortering är detsamma som ränta. Vad svarar Nina?
7. Milan säger att Nina är "nördig". Vad tror du att han menar? Vad tänker du om det?

Uppgifter

1. Sara och Liam behöver en ekonomicoach. Läs igenom texterna nedan och välj tillsammans med en studiekamrat, om ni ska hjälpa Sara, eller Liam. Diskutera er fram till vilka råd ni vill ge och varför. Det är viktigt att ni kan berätta och förklara hur ni tänker – det handlar om att coacha så att Sara, eller Liam, förstår och motiveras att lyssna på er.

Sara

Sara är 18 år och har precis klarat teorin och uppkörningen, nu har hon sitt efterlängttade körkort. Hon tror, att det kommer att vara lättare att få jobb efter gymnasiet om hon har bil. Hon har tänkt sig en bil för ca 30 000 kronor. Sara planerar att låna hela summan av en bank. Vad tycker du om hennes plan och vilka råd vill du ge henne?

Liam

Liam vill resa, han älskar att vindsurfa. Han går i årskurs 3 på gymnasiet. Direkt efter studenten tänker han och en kompis åka till Australien i tre månader. Han behöver 50 000 kronor till den här "drömresan". Liam har planerat att låna 20 000 av sin farbror och 30 000 genom att ta flera så kallade "snabblån" (lån med hög ränta). Vad tycker du om Liams planer, vilka råd vill du ge honom?

2. Nina och Milan diskuterar olika sparformer. Milan försöker spara på sitt bankkonto, där han får sitt studiebidrag. Nina pratar om andra sätt att spara: sparkonto, aktier och fonder.
  - a. Vad är ett sparkonto?
  - b. Vad är en aktie?
  - c. Vad är en fond?
  - d. Vad kan vara bra att tänka på när det gäller dessa sparformer?
3. Enligt Nina är ränta "priset på pengar". Diskutera med en studiekamrat vad hon kan mena med det.

- 4.** Räntan kan variera. Ibland är ränteläget lågt och ibland är det högt.
- Välj två banker och ta reda på vilken sparränta de erbjuder. Är det högt eller ett lågt ränteläge idag?
  - Diskutera med en klasskamrat och ta reda på vad Milan kan göra för att få mer i ränta. Läs mer på denna [länk](#) från [konsumenternas.se](#)
- 5.** Vad betyder "ränta på ränta"?
- 6.** De flesta människor behöver någon gång låna pengar under sin livstid. Det finns olika former av lån. Ta reda på vad de vanligaste innebär.
- Vad är bolån?
  - Vad är privatlån?
  - Vad är medlemslån?
  - Vad är ett så kallat "snabblån"?
  - Banker och andra företag måste göra en kreditprövning på den som ansöker om ett lån. Varför?
- 7.** Många i Sverige har ofta ett bolån. Det vill säga man har lånat pengar för att köpa en bostad. Då måste man betala ränta på de pengar man lånat. Detta kallas låneränta eller ränta på lån. Men man måste också betala av lånet. Det kallas för att amortera. I filmen får vi veta att Nina har köpt en lägenhet. Hon förklarar för Milan att när lånet krymper blir räntekostnaderna lägre. Vad är sambandet mellan amorteringar och lägre räntekostnader?
- 8.** I en fond får du ingen ränta, men du kan få avkastning på de pengar som du har sparat i fonden. Beskriv vad avkastning är. Beskriv också skillnaden mellan ränta och avkastning.

9. Tänk att du har fått ett heltidsjobb och att du kan lägga undan 1 000 kronor per månad. Istället för att stoppa in dessa på ett bankkonto sparar du i en aktiefond. Vi antar att din fond kommer att ge 6 % i avkastning per år. Nästan alla fonder har en avgift. Denna går till företaget som tar hand om din fond. Vi antar att din fond har en avgift på 2 %. Gå in på den här [länken](#) på [Fondkollen.se](#) och beräkna hur mycket pengar du kommer att ha om du sparar 1 000 kronor i månaden (du ser resultatet i rutan "Din behållning").

- a. 10 år
b. 20 år

Din behållning kronor	Avgift kronor

Den finns ingen garanti för att värdet på dina fonder ökar. Det är inte heller så att en hög avgift ger en högre avkastning. Reflektera över vilken betydelse en hög avgift eller en låg avgift har för ditt sparande?

Case

Johan, en klasskompis till Milan, vill också med på studentresan. Han beräknar att det kommer att kosta totalt 8 000 kronor. Men Johan har inte sparat några pengar utan funderar i stället på att ta ett så kallat "snabblån" (lån med hög räntekostnad). Han har nämligen sett många annonser för den typ av lån. Johan tänker också, att han skulle kunna sälja andelar i en fond som han fick på sin 15-årsdag.

Du ska nu vara ekonomicoach och visa för Johan vad de olika alternativen innebär:

Alternativ A – Ta ett så kallat "snabblån"

Alternativ B – Sälja sina fonder

Är det möjligt att lösa situationen? Ge i så fall ett förslag på hur Johan kan lösa sin situation på ett ekonomiskt hållbart sätt.

Svar och kommentarer

Frågor till filmen

1. Milan försöker spara 300 kronor per månad. Här kan man räkna på hur mycket han hinner spara genom att utgå från att Milan går i trean och att det nu är september och att resan är i maj.
2. Diskutera med eleverna. De har säkert kunskap om hur kompisar och syskon som tagit studenten har gjort. Eleverna kanske själva har tankar om hur de ska göra. Ni kan också diskutera vilka val och prioriteringar de kan behöva ta omkring studenten. Det kan också vara relevant att knyta samtalet till ett hållbarhetsperspektiv.
3. Nina har ett konto dit hon flyttar de pengar hon vill spara. Dessutom försöker hon också att hålla koll på sina småutgifter.
4. På restaurangen där Nina jobbar.
5. Ränta är det du betalar för att få låna pengar. (Du kan också få ränta från banken på ett sparkonto, då kallas det sparränta.)
6. Amortering är att betala av på ett lån. När lånet krymper minskar räntekostnaden.
7. Inget svar eftersom det är en diskussionsfråga.

Uppgifter

1. Ekonomicoach för Sara eller Liam.

Sara

Om Sara inte har ett jobb kan det bli svårt för henne att få ett lån av en bank. Sara kanske då vänder sig till företag som erbjuder så kallade "snabblån". Då kan eleverna råda Sara, eller hjälpa henne, att räkna ut den totala lånekostnaden på ett lån på 30 000 kronor.

Eleverna kan också upplysa Sara om att alla lån ska betalas tillbaka, och att man i regel börjar amortera direkt efter att man tagit lånet. Om Sara köper en bil för lånade pengar, men ändå inte får ett jobb, kan hon få svårt att klara betalningarna.

Ett annat råd är att Sara börjar spara, för att hon ska få råd att köpa en bil utan att ta lån, eller att ta ett mindre lån. En annan möjlighet är att undersöka hur Sara kan få tillgång till bil utan att köpa en egen. Hon kan kolla om hon kan låna sina föräldrars bil mot en ersättning, hon kan ta reda på vad det kostar att hyra bil vid enstaka tillfällen eller undersöka om hon kan gå med i en bilpool.

Eleverna kan också råda Sara att tänka ännu en gång, innan hon drar på sig lån i tidig ålder. Sara kanske vill flytta hemifrån och detta är också förenat med en mängd kostnader.

Liam

Här kan eleverna råda Liam att först jobba ihop 50 000 kronor. De kan prata om hur lång tid det tar att göra det. Då kan Liam få lite perspektiv.

Eleverna bör också upplysa Liam, om de villkor som företag som erbjuder så kallade "snabblån", ställer på låntagarna. Att låna till exempel 25 000 kronor hos en av aktörerna som erbjuder lån med hög ränta, innebär en lånekostnad på 14 720 och en avbetalningstid på 360 dagar. Månadskostnaden skulle i detta fall bli 3 310. Liam kommer att behöva börja betala tillbaka lånet redan första månaden. Om Liam är borta i tre månader kommer han att betala 9 930 kronor under tiden han är borta. Han kommer alltså att behöva ha mer pengar än 50 000 kronor till sitt förfogande. Tar han av pengarna han lånat av sin farbror, kan man säga att han har lånat för att betala av en skuld.

Råden eleverna ger Liam kan gå i samma riktning som i ovanstående fall, det vill säga att jobba ihop pengarna istället för att låna. Argumentationen till detta råd kan hämtas från ovanstående beräkningar.

2. Svar till frågor om olika sparformer.

- a. Ett sparkonto är en typ av bankkonto där du ofta får lite högre ränta jämfört med ett transaktionskonto (som många ofta får in sin lön på). Ett sparkonto används ofta då du inte gör så många insättningar och uttag.
- b. En aktie är en ägarandel i ett företag.
- c. En fond är en samling värdepapper (till exempel aktier). När du sparar i en fond köper du andelar i fondens värdepapper. En fond kan till exempel vara en aktiefond. Detta innebär att du sparar i många olika aktier samtidigt.
- d. Att det inte finns någon garanti för avkastning. I värsta fall kan du förlora dina sparpengar.

- 3.** När du lånar pengar måste du betala ränta. Att låna kan ses som att köpa pengar och priset du får betala är ränta. När du sparar pengar får du ofta ränta. Att spara kan ses som att låna ut dina pengar och får ränta på dem. Därför uttrycket "ränta är priser på pengar".
- 4.** Svar på frågor om högt och lågt ränteläge.
- Svaret är beroende av det aktuella ränteläget. I slutet av 2016 till exempel var ränteläget ovanligt lågt. Detta hängde delvis ihop med att Riksbankens styrränta var extremt låg.
  - Han kan välja en annan bank som erbjuder en högre ränta. Eller en annan kontotyp. Det är viktigt att eleverna läser och förstår de olika villkor som är bundna till olika sparkonton.
- 5.** Om du börjar spara pengar får du ränta på dina sparpengar. Fortsätter du att spara kommer sparkapitalet att bestå av pengarna du har sparat, men också av ränta du fått. Nästa gång du får ränta, får du det på hela sparkapitalet det vill säga dels dina sparpengar men också räntan du fick tidigare. Detta är ränta på ränta.
- 6.** Svar på frågor om olika typ av lån.
- Ett bolån är ett lån till en bostad, till exempel ett hus eller en lägenhet. Räntan på bolån är oftast lägre jämfört med andra lån. Anledningen till det är att banken har en säkerhet i bostaden och tar en mindre risk, eftersom bostaden går att sälja.
  - Ett privatlån är ett lån som du kan ta, utan att ha någon säkerhet. Kanske är det någon du är släkt med eller känner som lånar dig pengar. Kallas också för blancolån. Ett blancolån har oftast högre ränta än bolån, men lägre än "snabblån".
  - Olika föreningar (till exempel fackföreningar) kan teckna avtal med olika banker. Då kan du och de andra medlemmarna i föreningen teckna ett lån hos banken. Ett sådant lån kan innebära vissa fördelar till exempel i form av lägre ränta.
  - En del lån, som till exempel så kallade "snabblån", är lån av mindre belopp som inte kräver någon säkerhet och som ofta går snabbt att ansöka om. Betalningstiden är ofta kort och räntan brukar vara mycket hög.
- 7.** Amortering innebär att du betalar av på ditt lån. Om du har ett bolån betalar du av på det under en lång tid. Räntebeloppet du får betala bestäms utifrån hur stort lån du har. Om du betalar av (amorterar) så kommer lånet (skulden) att minska och då minskar också räntebeloppet. Sambandet är, att desto mer och snabbare du betalar av din skuld, desto mindre betalar du i ränta.

8. Avkastning kan sägas vara ett mått som visar hur lönsam till exempel en fond är. Om avkastningen är 8 % har du som fondinnehavare erhållit 8 % av fondkapitalet. Om fonden inte är lönsam eller till och med sjunker i värde, sjunker också ditt fondkapital.
9. Ränta är en förutbestämd procentsats som du får på dina sparpengar. Den kan ändras till exempel om Riksbanken ändrar styrräntan..

	Din behållning kronor	Avgift kronor
a. 10 år	163 264	14 850
b. 20 år	455 646	74 017

Det är viktigt att du tar reda på hur hög avgiften är innan du väljer att placera dina pengar i en fond. Du kan riskera att en hög avgift leder till att din behållning blir mindre.

Case

Alternativ 1

Att låna 8 000 kronor kommer att innebära att Johan måste börja betala av direkt. Hos en av aktörerna som erbjuder så kallade "snabblån" innebär ett lån på 8 000 kronor och en avbetalningstid på fem månader, en lånekostnad på 1 274 kronor och en månadskostnad på 1 855 kronor. Johan måste alltså ha en inkomst på minst 1 855 kronor per månad, för att klara av betalningarna och då har han inga pengar kvar till annat. Efter studenten kanske Johan vilja göra annat för sina pengar, än att betala av ett lån.

Alternativ 2

Att sälja fonder är naturligtvis ett alternativ. Som ekonomicoach bör man titta på fondens utveckling och se om det finns tillräckligt med pengar. Det är också en bra idé att diskutera om Johan bör använda pengarna till en resa. Eftersom han ska ta studenten kommer han kanske vilja flytta hemifrån och då kan dessa pengar vara ett välkommet tillskott. Det är också viktigt att upplysa Johan om att han måste skatta för den kapitalvinst han gör, om han säljer fondandelar. Ekonomicoachen bör visa Johan vad det eventuellt skulle innebära om han inte sålde av pengarna. Här kan olika räknehjälpmedel vara till hjälp som till exempel fondkollen.se för att visa en eventuell avkastning.

Ett tredje alternativ är att Johan stannar hemma för att han inte har råd. Som ekonomicoach kan man lyfta frågan, att det inte alltid går att göra det man har lust till. Det kan vara angeläget att diskutera hur Johan kan planera för att skapa en hållbar ekonomi.

Examinations- förslag

Examinationsförslag

Nedan finner du två förslag på examinationsuppgifter. Du kan använda uppgifterna som de är, eller se dem som inspiration, när du gör egna examinationsuppgifter.

Intentionen med de här två förslagen är, att elevernas svar ska kunna uppvisa olika kvalitéer som svarar mot de olika kunskapskraven i ämnet samhällskunskap 1a1 och 1b. Utformningen av examinationen kan till exempel vara muntlig eller skriftlig. Det första förslaget rör rollen som konsument. Det andra förslaget lyfter privatekonomiska förutsättningar och samhällsekonomiska förändringar, samt sambanden där emellan.

Denna fråga fokuserar på rollen som konsument

Du har fått en tillsvidareanställning och flyttat till en egen lägenhet. Nu vill du köpa en tv och har hittat en som du gärna vill ha.

Denna finns dels i en butik i din närhet, men också på nätet. Marknaden för begagnade produkter är också stor. Du har alltså tre alternativ:

1. Köpa ny tv i butik.
2. Köpa ny tv på nätet.
3. Köpa en begagnad tv av en privatperson.

Diskutera fördelar och nackdelar med de tre alternativen. I din diskussion bör du ta upp pris, betalningsalternativ, dina rättigheter och skyldigheter som konsument, samt hållbar konsumtion.

Denna fråga fokuserar på hur privatekonomin påverkas av samhällsekonomiska förändringar

Du är 31 år och är sambo. Ni har två barn på ett och tre år och bor i en lägenhet som ni hyr. Men det börjar bli lite trångt och ni drömmer om ett eget hus. Nu har det dykt upp ett hus som är till salu och det skulle passa er perfekt. Men det kostar 3 000 000 kronor.

Både du och din sambo har jobb, och anställningarna känns trygga, så ni skulle nog ha råd att köpa huset. Samtidigt vet du att det finns mycket som kan påverka hushållets ekonomi.

En del kan du själv påverka, men andra saker ligger utanför din kontroll.

Diskutera vilka privatekonomiska förutsättningar det finns som skulle få er att:

1. Köpa huset
2. Inte köpa huset

Diskutera vilka samhällsekonomiska förändringar det finns som skulle få er att:

1. Köpa huset
2. Inte köpa huset

KOLLPACASHEN.SE

FINANSINSPEKTIONEN

KONSUMENTVERKET

KRONOFOGDEN